

STUDIUL ANTROPOLOGIC AL SCHELETELOR DIN NECROPOLA SARMATICĂ DE LA ISAIIA

Dintre scheletele descoperite în necropola sarmatică ne-au fost puse la dispoziție, pentru analiză, resturi provenind de la 12 decedați, din cei 16 găsiți în săpăturile de la Isaiia până în 2003; trei morminte (nr. 1-3) datau din alte perioade sau aveau datare incertă. Un alt mormânt sarmatic (nr. 4) a fost studiat de către antropologul dr. Dan Botezatu. Scheletele erau inegal reprezentate, ca valoare a materialului osteologic. Îndeosebi cele cinci morminte de copii prezentau puține resturi din schelete, dar lipsuri și deranjamente majore s-au constatat și la unele morminte de adulți.

În cele ce urmează, vom prezenta rezultatele analizei antropologice pe care am întreprins-o asupra scheletelor din mormintele nr. 5-16.

Mormântul 5 ne-a furnizat resturile unui schelet incomplet și defectuos conservat. Examinarea atentă a întregului material a permis stabilirea sexului și vârstei: **bărbat adult (cca 30 de ani)**.

Segmentul cefalic este reprezentat numai prin fragmente din neurocraniu, fiind restaurată, deci, o calotă craniană incompletă (fără regiunile temporale și bazală), al cărui studiu a permis obținerea unor date bio-morfologice importante. O primă particularitate pe care o subliniem se referă la conformația calotei, care pune în evidență urmele deformării intenționate a craniului (realizată în prima etapă a copilăriei). Deformarea este mai puțin accentuată decât la alte cranii care prezintă același aspect (probabil timpul de aplicare a "aparaturii de deformare" a fost mai scurt), dar conformația este asemănătoare: calota este scurtă (178 mm) și largă (142 mm), cu bosele înălțate, cu occipitalul aplatizat, cu fruntea înclinată și cu tendință de înălțare spre zona coronară, cu o ușoară depresiune circulară (vizibilă mai ales pe frontal și pe părțile laterale ale parietalelor) și una transversală postcoronară. Indicele cranian este accentuat mezocran (79,77 u. i.), cel fronto-parietal plasându-se la limita dintre categoriile metriometopă și eurimetopă (69,01 u. i.). Alte date biometrice, în absența unor porțiuni craniene, nu au putut fi precizate (înălțimea craniului, lărgimea occipitalului etc.). Morfologic, menționăm forma sfenoidală a craniului, văzut în norma verticală și de "bombă", în cea occipitală și buna dezvoltare a reliefului osos pe frontal (gr. 3-4).

Din scheletul facial sunt prezente doar două fragmente din arcada dentară superioară și dinți izolați, căzuți *post-mortem*, care indică o abraziune slabă.

Segmentul postcefalic, robust, este reprezentat în special prin oasele membrelor (majoritatea incomplete); bazinul și marea majoritate a vertebrelor, coastelor, sternul sunt absente. Singurul os întreg este humerusul drept, a cărui lungime indică o statură supramijlocie (169 cm).

Tipul antropologic, în absența scheletului facial, nu poate fi precizat. Conformația craniului, accentuat mezocran (probabil mezocran, chiar în condițiile nedeformării craniului),

cu fruntea ovală și incipient eurimetopă, robustețea scheletului și talia supramijlocie constituie elemente ce se regăsesc în structura așa-numitului **tip antropologic protomediterraneanoid**. Prin aceste caracteristici, scheletul se aseamănă cu cel din mormântul 2 de la Pogorăști¹, la care craniul este tot mezocran (însă, mai moderat: 75,68 u. i.), dar la care talia este ușor mai înaltă (1,72 m). În cazul acestuia, autoarea studiului semnalează și prezența unor elemente mongoloide, exprimate la nivelul feței, elemente care, în cazul craniului studiat de noi, nu pot fi decelate, datorită absenței acesteia.

Mormântul 6 aparține unui **copil mic, în vârstă de 9-12 luni (infans I)**. Este reprezentat prin cinci fragmente craniene (rezultate probabil din oasele parietale), mandibulă (incompletă) și câteva resturi osoase postcraniene (cubitusul drept, omoplat, fragmente de vertebre și coaste).

Analiza stadiului de dezvoltare a dentiției de lapte a permis aprecierea destul de exactă a vârstei la deces (9-12 luni).

Mormântul 7 conține, de asemenea, resturile osoase ale unui **copil**, care a decedat la o vârstă și mai timpurie decât precedentul. Luând în considerare caracteristicile fragmentelor prezente (șapte craniene și câteva așchii osoase), apreciem vârsta la deces ca fiind de cca **două-trei luni (infans I)**.

Mormântul 8 a aparținut unei **femei adulte** de aproximativ **30 de ani**. Starea precară de conservare cât și absența unor piese osoase nu a permis decât reconstituirea parțială a calotei craniene (căreia îi lipsesc porțiuni din partea temporală a parietalului stâng, din occipital și regiunea bazală) și a unor oase lungi (aparținând membrilor superioare și inferioare). Fragmentele osoase, fără conexiune anatomică, aparținând masivului facial (malarul drept, mandibula, arcada dentară superioară) și segmentului post-cranian (oasele coxale, vertebre, coaste), cât și unele piese întregi (două calcaneae, două astragale) au completat analiza biomorfologică a acestui schelet.

Craniul acestei femei prezintă o conformație particulară, ca rezultat al unei deformări intenționate de tipul celor „*circular-erect*”, obicei frecvent întâlnit la triburile sarmatice. Această deformare s-a realizat prin aplicarea circulară a unor bandaje sau curele elastice în jurul craniului, imediat după naștere, acțiunea compresivă a acestora determinând modificarea craniului, care a devenit mai scurt, mai înalt (în special la nivelul oaselor parietale) și cu o orientare posterioară a bolții craniene. Aplicarea „*aparaturii de deformare*” pe craniul acestei femei, în prima etapă a copilăriei, a condus la modificări ale oaselor respective (frontalului, parietalelor și occipitalului). Astfel, se remarcă o ușoară depresiune circulară, corespunzătoare frontalului, părților laterale ale parietalelor și zonei suprainsiene a occipitalului și una imediat postcoronară, între acestea formându-se o ușoară ridicătură transversală. Menționăm, totuși, că deformarea acestui craniu nu este foarte accentuată, cum este cazul craniului din M2 de la Pogorăști² sau al celui de la Spanțov-Tatiana³. Deși supus acestei deformări artificiale, indicele cranian este de tip doliocran (71,81 u. i.), ceea ce arată o conformație și mai doliocrană a craniului, dacă acesta nu ar fi fost supus acestui procedeu. Chiar în aceste condiții, calota este

1 M. Cristescu, *Studiul antropologic al scheletelor din secolul al III-lea e.n., descoperite la Pogorăști*, în *ArhMold*, II-III, 1964, p. 330-332.

2 M. Cristescu, *op. cit.*, p. 330-332.

3 O. Necrasov, S. Antonin, *Sur un crâne présentant une déformation dite "macrocéphale" découvert à Tatiana-Spanțov*, în *AȘUI. Biologie*, 8, 1962, 1, p. 115-122.

de formă ovoidă în norma verticală și de „cort” în norma occipitală. Fruntea este înclinată, în special deasupra boselor, cu tendință de înălțare și cu acea depresiune deja amintită; relieful osos este moderat (gr. 2).

Mandibula este gracilă (indicele de robusticitate = 33,33 u. i.), cu ramul orizontal înalt, prevăzut cu menton în „buton”, gonioanele fiind șterse. Arcada dentară a maxilarului superior are o formă paraboloidă, palatul fiind foarte adânc, iar apertura subnazală piriformă.

Segmentul postcefalic se caracterizează prin gracilitate, prin humerusuri de tip euribrah (ind. secțiune - 81,81 u. i.), cu impresiile deltoidului marcate; prin femure platimere (ind. platimerie: 78,57 u. i. și 76,66 u. i.), prevăzute cu pilastru (mai accentuat la osul drept: 113,04 u. i. față de 108,69 u. i.) și tibii ușor asimetrice sub aspectul indicilor de platicnemie (dreapta - mezocnemă: 66,66 u. i., iar stânga - platicnemă: 61,29 u. i.).

Statura, calculată în bune condițiuni, este de 157 cm, valoare ce se înscrie, pe scara dimorfică, în categoria taliilor supramijlocii.

Tipul antropologic. Absența masivului facial limitează determinarea tipului căreia a aparținut acest schelet. Dar, caracteristicile calotei craniene (care, chiar în condițiile deformării intenționate, exprimă o accentuată dolicroanie) și ale scheletului postcranian (care este gracil, talia supramijlocie) indică prezența unor trăsături **nordoide**, în amestec cu unele **protoeuropoide** (gradul de dezvoltare a reliefului osos și lărgimea malarului).

Mormântul 9 a aparținut unui **bărbat adult (25-30 ani)**. Este un schelet bine conservat, dar incomplet la nivelul scheletului postcranian. Astfel, din coloana vertebrală s-au păstrat doar vertebrele cervicale 3, 4, 5 și 6 (ușor deteriorate la nivelul proceselor spinoase) și un fragment din corpul vertebral al celei de a șaptea. Primele vertebre cervicale, atlasul și axisul și toate celelalte corespunzătoare regiunilor toracală și lombară sunt absente. De asemenea, lipsesc sternul și oasele ce compun centura pelviană (bazinul).

Craniul, de formă ovoidă în norma verticală și de „casă” în cea occipitală, este macrodimensionat, atât în ceea ce privește dimensiunile neurocraniului (lungimea, lărgimea și înălțimea sa, care aparțin categoriilor: foarte lungă - 193 mm, foarte largă - 150 mm și foarte înaltă - 149 mm), cât și ale feței (înălțimea de 123 mm și lărgimea de 140 mm aparțin de asemenea categoriilor foarte mari).

Din punct de vedere al conformației, neurocraniul este mezocran prin indicele cranian (76,92 u. i.), hipsicran prin indicii de înălțime vertico-longitudinali (76,41 u. i. cel bazio-bregmatic și 64,61 u. i. cel porio-bregmatic), acrocran și metriocran prin cei vertico-transversali (99,33 și respectiv 84,0). Lărgimea frunții, atât minimă cât și maximă, se înscrie de asemenea în categoria foarte largă (108 mm și respectiv 133 mm), valorile relative (indicii fronto-parietal și parietal transvers) indicând o frunte eurimetopă (72,0 u. i.) și ovală (81,20 u. i.).

Occipitalul este larg prin valoarea absolută (112 mm), dar mijlociu prin cea relativă (74,66 u. i.).

Relieful osos este pronunțat atât pe frontal (glabellar - gr. 4; supraorbital - gr. 3), cât și pe occipital (protuberanța externă - gr. 3; liniile nucale accentuate). Apofizele mastoide sunt voluminoase (gr. 5) dar relieful supramastoidian este slab exprimat.

Fața este ortognată (94,54 u. i.), mezoprosopă (87,85 u. i.) și mezenă (51,42 u. i.), cu orbitele cameconci (71,73 u. i.), ușor oblice și cu nasul mezorin (49,09 u. i.).

Arcada dentară este brahistafilină (97,72 u. i.) și de formă paraboloidă. Malarele sunt largi,

dar dispuse intermediar delimitând o fosă canină profundă (gr. 4). Mandibula este robustă, cu ramul orizontal înalt, mentonul triunghiular, gonioanele moderate și torusul mandibular dezvoltat; ramul vertical, ușor oblic, este de asemenea înalt și larg. Dentiția este bine păstrată (cu mici lipsuri post-mortem) și slab erodată. Subliniem că M_3 superior este mai mare decât M_1 și M_2 și prezintă un tubercul Carabelli.

Scheletul postcranian indică un evident caracter de robustețe, dar media staturii, calculată după majoritatea oaselor lungi, arată un bărbat de talie mijlocie (165,7 cm).

Tipul antropologic. Ansamblul caracterelor biometrice și morfoscopice ne permit să conchidem că suntem în prezența unui tip **dinaroid** mai primitiv, ce amintește de tipul **Cro-Magnon**, întâlnit la mormintele cu ocră ale populației curganilor din stepele nord-pontice și a cărui prezență în Europa datează încă din neolitic. Acest tip, întâlnit și mai frecvent în epoca bronzului, ar putea fi produsul local al metisajului dintre un fond local mediteranean și varianta amintită sau ar putea reprezenta o formă a procesului local de brahicefalizare.

Mormântul 10 a fost al unui **copil mic** (cca 6-8 luni), reprezentat prin resturi din neurocraniu (cele două jumătăți ale frontalului nesudate încă, fragmente din oasele parietale, occipital și temporal), din scheletul facial (mandibula, malarul stâng și muguri dentari de lapte) și din cel post-cefalic (în special oase lungi ale membrilor inferioare, un omoplat, oasele coxale, câteva corpuri și arcuri vertebrale, fragmente de coaste).

Stadiul de dezvoltare a mugurilor dentari, cât și caracteristicile unor piese osoase corespund vârstei de cca 6-8 luni (**infans I**). Subliniem că fragmentele craniene nu prezintă nici o urmă de deformare a craniului.

Mormântul 11 a conținut, de asemenea, un **copil**, care a decedat la o vârstă și mai timpurie decât precedentul: **5-6 luni** (juducând după prezența fontanei frontale și a celei sagitale, care sunt încă deschise). Din scheletul cefalic sunt prezente majoritatea oaselor neurocraniului (unele întregi, altele fragmentare), dar nimic din scheletul feței. Segmentul postcranian este reprezentat doar prin câteva fragmente diafizare de humerus și cubitus, un omoplat și trei fragmente de coaste.

Craniul acestui copil prezintă același tip de deformare artificială ca și în cazul craniilor din mormintele nr. 5 și 8, provocată de aplicarea, imediat după naștere, a sistemului de bandaj circular pe frontal, părțile laterale ale parietalelor și occipital. Se observă, de asemenea, trei suprafețe artificial aplatizate: una în regiunea suprametopică a frontalului, alta în regiunea postcoronară a parietalelor și a treia în regiunea postero-inferioară a parietalelor și suprainiacă a occipitalului (similar scheletului nr. 8). Craniul este accentuat doliocran, dar, probabil, odată cu creșterea vârstei, acest sistem de deformare ar fi determinat o înălțare și totodată o scurtare a acestuia.

Acest tip de deformare, cunoscut ca fiind caracteristic craniilor sarmate, ne permite să conchidem că acest copil a aparținut unei familii sarmate.

Mormântul 12 a conținut resturile unui schelet, înhumat probabil fără craniu.

Scheletul postcefalic, relativ bine conservat, este și el incomplet, mai ales în ceea ce privește membrele inferioare, din care s-au păstrat doar oasele gambei stângi (tibia și peroneul). De asemenea, lipsesc ambele oase coxale și humerusul stâng. Coloana vertebrală este bine reprezentată (atlasul, trei vertebre cervicale, opt dorsale și cinci lombare).

Atribuim aceste resturi unui subiect de **sex masculin**, de vârstă probabil **matură** (în absența craniului vârsta la deces nu poate fi stabilită cu certitudine, dar caracteristicile oaselor

lungi indică o vârstă mai înaintată: peste 50 de ani).

Menționăm, că individul suferea de o accentuată anchiloză a coloanei vertebrale, majoritatea vertebrelor, în special cele dorsale și lombare prezentând puternice ciocuri osoase pe marginea corpului vertebral, care i-au provocat probabil mari suferințe.

Pe corpul sternului, deasupra apendicelui xifoidian, se observă un orificiu de formă aproximativ ovală, cu diametrele de 11 mm lungime și 7 mm lărgime (fig. 9/2), care ar putea reprezenta urma străpungerii sternului cu o săgeată. Marginea internă a acestui orificiu arată o remaniere a țesutului osos (o refacere), ceea ce sugerează că subiectul nu a decedat în urma acestei lovituri, ci a mai trăit o bună perioadă de timp, timp în care distrugerea porțiunii centrale a sternului a afectat zona din jur, marginile corpului sternal având un aspect osteoporotic (aspect erodat).

Acest bărbat era robust, dar talia sa era de categorie mijlocie, 167,7 cm.

În absența craniului, tipul antropologic nu poate fi precizat, însă robustețea și talia îl aseamnă cu scheletul din mormântul 9.

Mormântul 13 a furnizat resturi osoase relativ mai bine conservate, ceea ce a permis restaurarea craniului (cu excepția regiunii bazale și a unor porțiuni craniene). Scheletul a aparținut unei **femei adulte (25-30 ani)**.

Calota de formă ovoidă în norma verticală, și de „casă” în cea occipitală, se înscrie prin indicele cefalic la limita superioară a categoriei mezocrane (79,06 u. i.). Prin indicii de înălțime, este hipsicrană (63,95 - la limita inferioară a categoriei) și metriocrană (80,88 u. i.). Fruntea este metriometopă (67,64 u. i.), de formă sferică (79,31 u. i.), prevăzută cu sutură metopică, relieful osos fiind șters. Occipitalul, bombat și înalt, aparține categoriei înguste (71,32 u. i.), relieful osos fiind practic absent.

Fața este leptoprosopă (prin indicele facial total: 91,80 u. i.) și mezenă (prin cel facial superior: 58,19 u. i.), cu orbite înalte - hipsiconci (92,10 u. i.), cu nasul leptorin (41,50 u. i.) și cu apertura piriformă antropină. Malarele sunt gracile, dispuse în plan intermediar, delimitând o fosă canină de profunzime mijlocie (gr. 3).

Arcada dentară are o formă paraboloidă, adâncimea fiind mijlocie. Mandibula este gracilă (ind. robusticitate: 36,66 u. i.), cu mentonul în „buton” și gonioanele șterse; ramul vertical, ușor oblic, este înalt și mijlociu de larg.

Oasele lungi sunt gracile.

Statura, calculată în bune condițiuni (după majoritatea oaselor lungi) se încadrează în categoria taliilor feminine supramijlocii (158,6 cm).

Tipul antropologic. Toate caracterele de ordin biometric și morfoscopic indică prezența unui **nordoid**.

Mormântul 14 a conținut scheletul unui subiect decedat la o vârstă tânără (**adult: 25-35 ani**), al cărui sex este dificil de precizat, dat fiind unele discordanțe ce apar între caracteristicile craniului, care pledează pentru sex masculin (precizia de determinare ar putea fi de 90-95%) și cele ale postcraniului (în special deschiderea largă a eșancrurii ischiatice și gracilitatea oaselor), care ar putea indica un subiect de sex feminin. Cu rezerva cuvenită (în absența integrității bazinului, care permite a se defini sexul în proporție de 85-90%), atribuim, totuși, acest schelet unui bărbat.

Scheletul cefalic este reprezentat printr-un „cranium” restaurat incomplet (fără bazio-occipital) și prin resturi postcefalice, mai bine conservate, prezente atât prin oase întregi (ma-

joritatea oaselor lungi), cât și prin fragmente osoase (din oasele bazinului, vertebre, coaste).

Craniul este mezocran (76,56 u. i.), cu diametrul antero-posterior scurt (175 mm), iar cel transvers îngust (134 mm), hipsicran (67,42 u. i.) și acrocran (88,05 u. i.), indici de tip înalt care se datoresc mării înălțimi porio-bregmatice (118 mm). În norma verticală calota are formă sfenoidă, iar în cea occipitală - de „casă”. Fruntea, cu relieful osos slab dezvoltat (gr. 2), este înclinată și lungă, cu tendință de înălțare, prin indicii frontali înscriindu-se în categoriile eurimetopă (72,38 u.i) și ovală (86,60). Parietalele, cu o lungime mijlocie, sunt puternic curbate. Occipitalul este slab bombat și are relieful muscular aproape șters. Apofizele mastoide sunt, în schimb, bine dezvoltate.

Fața se caracterizează prin valori mijlocii pentru cele două înălțimi - totală (118 mm) și superioară (70 mm) și de tip îngust pentru lărgimea bizigomatică (124 mm), respectiv prin indici hiperlepten (95,16 u. i.) și lepten (56,45 u. i.). Orbitalele elipsoide sunt cameconci (69,76 u. i.), iar nasul, cu rădăcina largă, se înscrie prin indicele nazal (50.0 u. i.) la limita dintre mezinie și camerinie. Malarele sunt mijlociu de largi, cu o ușoară tendință de frontalizare, fosa canină fiind puțin adâncă (gr. 1). Regiunea subnazală este mică, cu apertură piriformă antropină și spina nazală accentuată (gr. 3). Arcada dentară este paraboloidă, bolta palatină fiind adâncă. Dentiția este slab abrazionată. Mandibula este robustă (ind. de robustitate: 42.85 u. i.), cu ramul orizontal înalt, mentonul șters, piramidal și gonioanele slab conturate; ramul vertical, scurt dar larg, este ușor oblic.

Oasele postcraniene sunt moderat de robuste, iar talia, calculată în special după lungimea membrelor inferioare, indică o statură supramijlocie (167 cm) pentru un bărbat și înaltă, dacă subiectul ar fi fost femeie.

Tipul antropologic poate fi definit ca **dinaro-mediteranoid**.

Mormântul 15 este al unei **femei mature (60-65 ani)**, al cărei schelet este reprezentat prin câteva fragmente craniene (importante pentru determinarea sexului și vârstei), oase lungi (aparținând membrelor superioare și inferioare), fragmente din oasele bazinului, vertebre, coaste și fragmente din acestea și câteva falange.

Scheletul se caracterizează prin gracilitate și prin talie relativ joasă (submijlocie - 150,3 cm).

Tipul antropologic, în absența datelor bio-morfoscopice cranio-faciale, nu poate fi precizat. Caracterul gracil al scheletului, cât și talia joasă reprezintă componente ce se regăsesc în structura tipului **mediteranoid**.

Mormântul 16 a fost al unui **copil foarte mic** (decedat probabil la naștere sau imediat după naștere). Este reprezentat numai prin câteva fragmente osoase foarte subțiri, aparținând neurocraniului (probabil oaselor parietale și frontalului).

ÉTUDE ANTHROPOLOGIQUE DES SQUELETTES DE LA NÉCROPOLE DE ISAIIA

Résumé

L'auteur présente les particularités anthropologiques d'une petite série ostéologique exhumée de la nécropole sarmate de Isaiia (départ. de Ias), datée dans les I^e-IIe s. ap. J.-C.

Tenant compte du fait que le petit nombre des squelettes n'a pas permis une interprétation statistique des données, l'étude se limite uniquement à une caractérisation individuelle de principaux traits biométrique, morphologiques et typologiques. La série compte 12 squelettes (plus ou moins complets), dont quatre sont d'hommes, trois de femmes et cinq indéterminables du point de vue du sexe, parce qu'ils appartiennent à quelques enfants très petits (sous un an). Entre les six crânes restaurés (trois masculins, deux féminins et l'un d'enfant), trois (T. no. 5: masculin; T. no. 8: féminin; T. no. 11: enfant) présentent une déformation artificielle, de type circulaire-érect, dénommée également macrocéphale – coutume fréquemment rencontrée aux tribus sarmates. On remarque les profondes modifications dans l'architecture générale du crâne et au niveau de chaque segment. Cette chose se reflète surtout au niveau des dimensions horizontale (par la réduction du diamètre antéro-postérieur) et verticale (par l'accroissement du diamètre vertical), bien aussi qu'implicitement dans les valeurs des indices céphalique et vertico-longitudinal. Ainsi, l'indice céphalique est mésocrâne au crâne masculin (T. no. 5) et dolichocrâne à celui féminin (T. no. 8). Le crâne d'enfant (T. no. 11), partiellement restauré, est très fortement modifié, ainsi, qu'il montre un dolichocrâne accentué. Parce que le résultat de la déformation est aussi en dépendance de la conformation naturelle du crâne, les valeurs des indices céphaliques des crânes déformés montre le caractère initialement mésocrâne dans le premier cas et dolichocrâne pour les deux autres. L'étude des crânes non-déformés (T. nos. 9 et 14: masculins; T. no. 13: féminin) indique la présence d'individus avec des traits communs: des crânes mésocrânes, hypsicrânes et acrocrânes (ou métriacrânes), avec la front eurymétope ou métriométope, mais toujours penchée et avec une tendance d'élévation vers la zone coronaire, avec le relief osseux prononcé aux crânes masculins ou atténué à ce féminins; des faces – mésène (T. no. 9) ou leptène (T. nos. 13 et 14), avec des orbites chamaeconques (T. nos. 9 et 14) ou hypsiconques (T. no. 13), avec le nez chamerbien (T. nos. 9 et 14) ou leptorhin (T. no. 13), avec des malaires développés aux crânes masculins et graciles à ce féminin. En ce qui concerne la taille des squelettes, ceci est surtout surmoyenne (T. nos. 5, 8, 13, 14) et, plus rarement, moyenne (T. nos. 9 et 12). En guise de conclusion, on considère que cette série de squelettes appartiennent au même groupe ethnique, les Sarmates, probablement de la branche des Roxolanes (mais, peut-être, mélangés avec d'individus de la branche des Aors).

ILLUSTRATIONS

- Fig. 1. Isaiia. Crâne déformé de la tombe no. 5.
- Fig. 2. Isaiia. Crâne déformé de la tombe no. 8.
- Fig. 3. Isaiia. Crâne déformé de la tombe no. 11.
- Fig. 4. Isaiia. Crâne de la tombe no. 9.
- Fig. 5. Isaiia. Crâne de la tombe no. 13.
- Fig. 6. Isaiia. Crâne de la tombe no. 14.

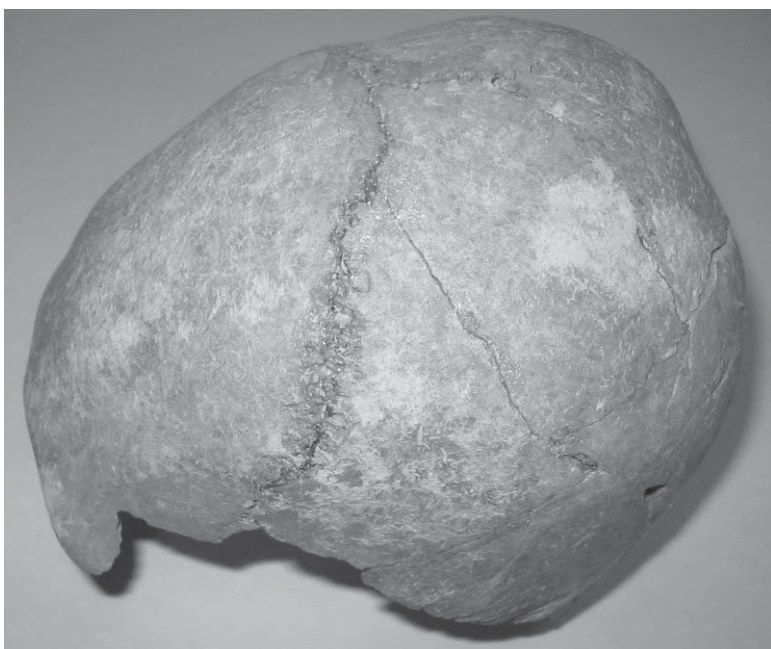

Fig. 1.

Isaia.

Craniul deformat din mormântul nr. 5.

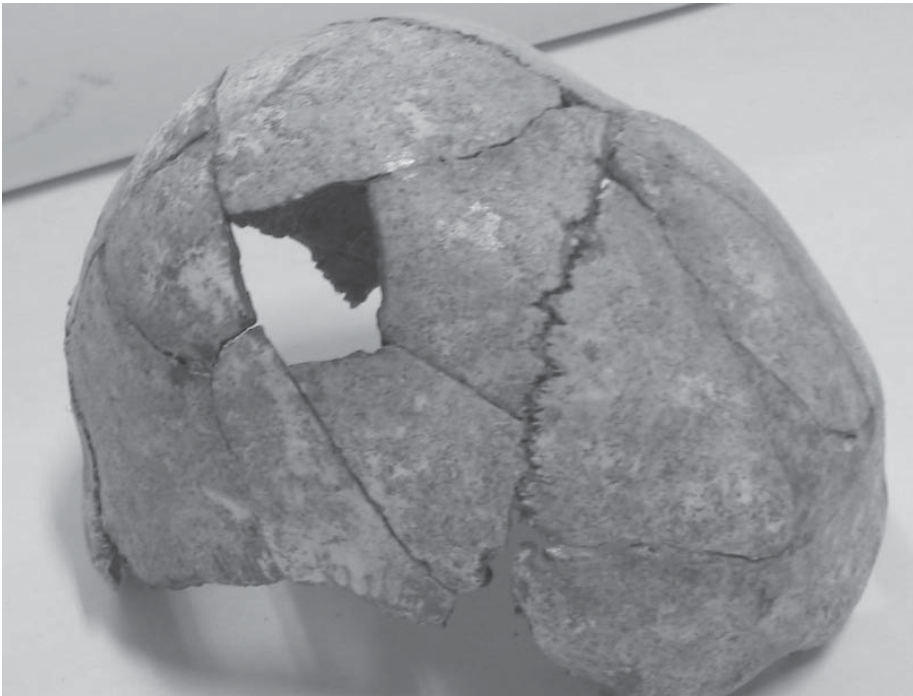

Fig. 2.

Isaia.

Craniul deformat din mormântul nr. 8.

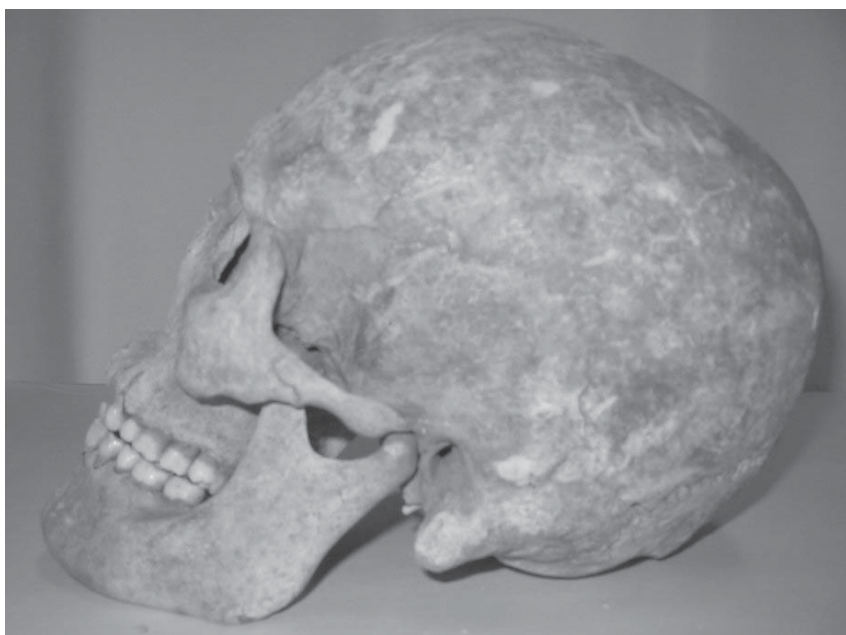

Fig. 3.

Isaia.

Craniul deformat din mormântul nr. 9.

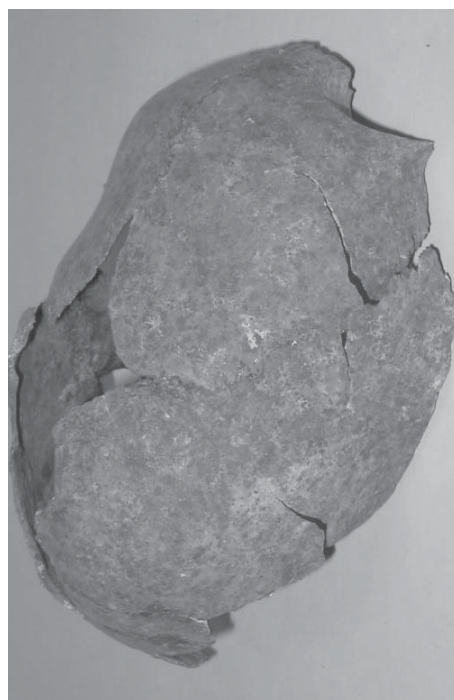
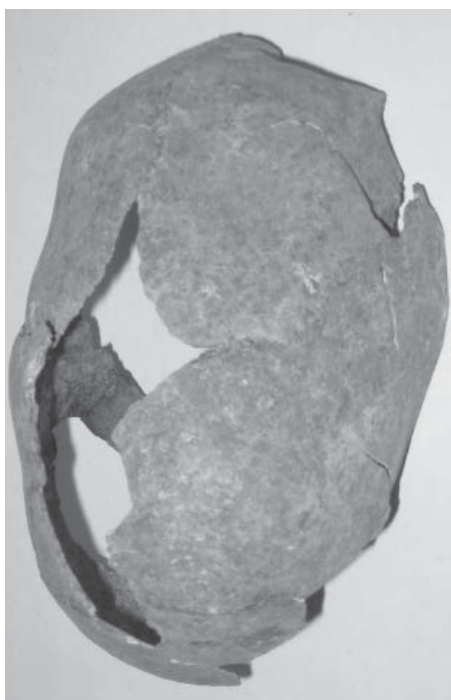

Fig. 4

Isaia.

Craniul deformat din mormântul nr. 9.

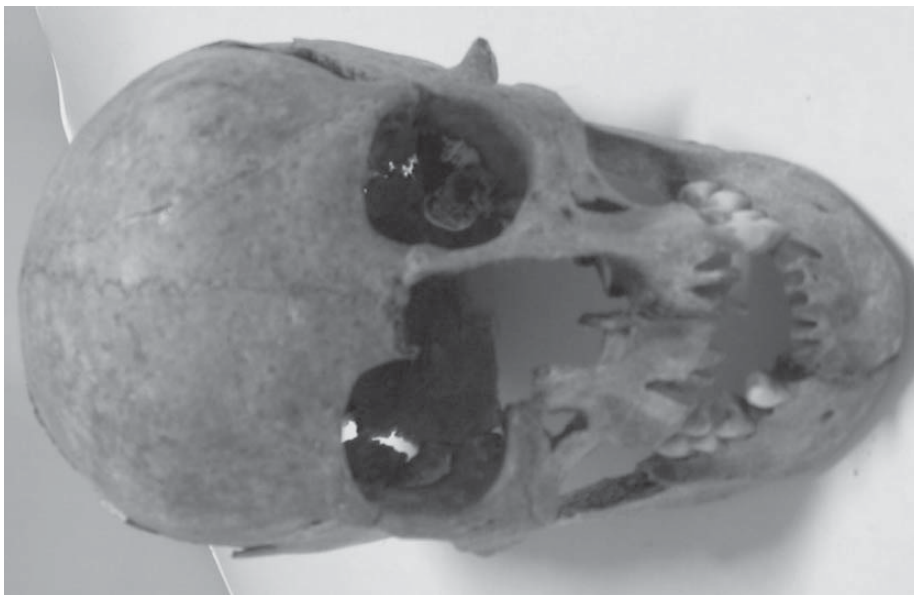

Fig. 5.

Isaia.

Craniul deformat din mormântul nr. 13.

Fig. 6.

Isaia.

Craniul deformat din mormântul nr. 14.